

spíše než jako klasická síla působící „shora“, produkována prostřednictvím vědění a diskursů. S tím souvisí i Foucaultův důraz na tělo jako předmět, cíl moci a dominance, jako objekt, jehož prostřednictvím se dosahuje a dovršuje učenlivost a konstruuje subjektivita. To umožňuje historicizaci sexuality, která tak přestává být chápána jako nadčasová a transkulturní biologický pud-invariant, ale stává se z ní výsledek působení mechanismu nových způsobů organizace vědění i působení moci. Dalším inspiračním bodem byla bezpochyby Foucaultova teorie subjektu, která odmítla představu univerzálního, neměnného a transcendentního já a lidské přirozenosti, s níž většinou pracovala evropská tradice, ale analyzovala subjekt jako produkt disciplinárních praktik a racionalizačních diskursů.³⁰ Feministické kritiky Foucaulta směřovaly zejména ke skutečnosti, že onen Foucaultův subjekt ani tělo nejsou nikdy „genderované“, že Foucault nikdy nezohledňuje, že se moc na něm vykonávaná projevuje jinak na těle a subjektu mužském než ženském. Dále se Foucaultovi vytýkalo, že se ani nesnaží využít hlasu žen jako příkladu marginalizovaného či subverzivního diskursu, o němž opakovaně hovoří.³¹

Poststrukturalismus navrhuje studovat *gender* jako literární a filosofický proces. Namísto toho, aby předpokládal preexistující identitu „ženy“ nebo „muže“, zajímá se o proces jejího vytváření. Nechce dokazovat lineární opozici mužské-ženské, ale ptá se, jak se tato opozice vytvořila.³² K „reálnému“ máme přístup jen prostřednictvím „reprezentací“: je to jazyk, co konstruuje význam, mnohem spíš, než že by ho pouze odrážel. Předmětem

³⁰ K feministickým recepcím a kritikám díla M. Foucaulta viz zejména Irene DIAMOND – Lee QUINBY (edd.), *Feminism and Foucault. Reflections on Resistance*, Boston 1988, s. IX.–XIX.; Joan W. SCOTT (ed.), *Feminism and History*, Oxford 1996, kapit. *Historicizing Difference*, s. 10; Edward MUIR – Guido RUGGIERO, *Sex and Gender in Historical Perspectives. Selections from Quaderni Storici*, Baltimore–London 1990, zejm. s. VIII., dále pak Lynn ABRAMS – Elizabeth HARVEY, *Introduction: Gender and Gender Relations in German History*, in: Lynn Abrams – Elizabeth Harvey (edd.), *Gender Relations in German History. Power, Agency and Experience From the 16th to the 20th Century*, Durham 1997, s. 3–36, zde cit. s. 5; Denise RILEY, *Does Sex Have a History?* in: J. W. Scott, *Feminism*, s. 19.; Catherine HALL, *White, Male ...*, s. 23; J. W. SCOTT, *Deconstructing Equality versus Difference*, in: Hirsch – Keller, *Conflicts in feminism*, Routledge–London 1990.

³¹ Viz zejména Lois McNAY, *Foucault And Feminism: Power, Gender and the Self*, Cambridge 1992; TÁŽ, *Foucault: A Critical Introduction*, Cambridge 1994.

³² Taková analýza považuje « označující », signifiant, a význam jako samotný objekt a zkoumá praktiky a kontexty, v nichž se vytváří i samotné « označované », signifié, těchto pohlavních rozdílů. Joan W. SCOTT, *The Evidence of Experience*, in: *Critical Inquiry* 17, Summer 1991, s. 772–797.

sudia se tedy stává samotné „označující“, signifiant; je tedy třeba studovat praktiky a kontexty, v nichž se samotné „označované“, signifié těchto pohlavních rozdílů utváří. Jinak řečeno, takový přístup se tedy zaměřuje na samotnou analýzu „utváření konceptů a identit jako historické události, které potřebují vysvětlení“.³³ Poststrukturalistický gender tedy přesunul zájem od materiální, sociální, ekonomické „determinace“ k analýze jazyka a „sociální produkci označovaného“. Taková analýza nutně nezavádí lingvistický determinismus, ani nezbavuje subjekty schopnosti akce, ale relativizuje identitu „ženy“/„muže“ a odděluje ji od jejího základu jako, slovy Denise Rileyové, „posvěcenou“ směs, směs přičleněného, vnuceného a prožitého.³⁴

Problémy recepce: teorie, ideologie, koncept?

V západoevropské historické vědě nebyl gender přijímán bez rozpaků – problém představoval již samotný pojem *gender*, zejména v neanglosaském světě. I když se v řadě jazyků objevily snahy tento pojem buď přejmout v jeho anglické podobě nebo uzpůsobit jazyku národnímu – v románských jazycích se tak setkáme s pojmy *genre, género, genere, ...*, v národních historiografiích se spíše ujímal několikoslovný nebo komplexní překlad jako *Geschlechtergeschichte* nebo *Construction des identités sexuelles*.

Další problém tkví v konceptu *genderu*. Jak Joan Scottová a další badatelky ve Spojených Státech, tak např. Catherine Hallová ve Velké Británii vysvětlovaly problém s přijímáním konceptu *gender* tím, že historiografie se konstituovala jako disciplína empirická, nedůvěřivá vůči teoretickým konceptům, s nimiž není ochotna nebo neumí pracovat.³⁵ To není samozřejmě jen případ americký nebo britský, nedůvěrou k teorii byla a je postižena i historiografie kontinentální. Teorie byla v historiografii někdy (často) nahlížena s nedůvěrou jako „ideologie“ – a o *genderu* vzešlému z marxismu a feminismu to platí dvojnásob. Navíc pro tradiční evropskou humanistickou tradici bylo velice problematické přijmout tyto „nominalistické“ přístupy, tedy studium diskursů, na úkor studia „reálných“ lidí.

Výmluvný případ opět představuje Francie, která i v době vrcholné slávy „Nové historie“ v posledních desetiletích uplynulého století odmítala *genderovou* problematiku i díky svému zakořenění v paradigmatu durkheimovské sociologické tradice, resp. těch forem historické explikace, které

³³ J. W. SCOTT, *Evidence*, s. 792.

³⁴ Denise RILEY, *Am I that Name? Feminism and the Category of Women in History*, London 1988, s. 100.

³⁵ J. W. SCOTT, *Gender and Politics*, s.2.; C. HALL, *White, Male*, s. 24.